

THE CRIMINAL LIABILITY OF MEDICAL PROFESSIONALS

Momchil Mavrov

Medical University - Plovdiv, Republic of Bulgaria, msmavrov@abv.bg

Mariya Hristozova

Medical University - Plovdiv, Republic of Bulgaria, mariahr11@abv.bg

Abstract: Human life and health are the highest values in any legal and democratic state, which is why legal guarantees for their protection are regulated in all legal systems. The most effective of these guarantees is criminal legal responsibility, which is expressed in the elevation of those socially dangerous acts that threaten or damage human life or health to crimes. These criminal acts can be committed by all criminally liable natural persons, including medical specialists during or on the occasion of exercising the medical profession. From the jurisprudence of the Bulgarian courts, it is established that most often the criminal liability of doctors and other medical specialists is committed for two types of crimes, namely: criminal professional negligence causing death under Art. 123 of the Criminal Code of the Republic of Bulgaria and criminal professional negligence causing personal injury under Art. 134 of the Criminal Code of the Republic of Bulgaria. The object of the specified crimes are public relations that ensure the inviolability of human life and the inviolability of human health and the physical integrity of the person, i.e. human life and health. The Bulgarian criminal law also regulates other types of crimes that are related to the criminal liability of medical specialists, but they affect other public relations. Such are, for example: the crime under Art. 126, paragraph 1 of the Criminal Code - the so-called "criminal abortion", the abuse under Art. 141, paragraph 1 of the Criminal Code, passive and active bribery under Art. 301, paragraph 1 and art. 304 of the Criminal Code, exercising a profession or trade without the corresponding legal capacity under art. 324, paragraph 1 of the Criminal Code and other crimes. This report will present an analysis of the main characteristics of the crimes of criminal professional negligence causing death and criminal professional negligence causing personal injury, for the commission of which the criminal liability of medical professionals most often arises. The main, qualified and privileged compositions of the specified types of crimes, their features and specifics were examined. The purpose of the report is to acquaint not only the public, but also medical specialists, with the elements of the targeted crimes, which will contribute to increasing their legal culture and conforming their behavior to criminal law norms. In this sense, the good awareness of legal entities about the current criminal legislation is an important prerequisite for limiting crime in any country.

Keywords: criminal liability, medical professionals, professional negligence, death, personal injury

НАКАЗАТЕЛНАТА ОТГОВОРНОСТ НА МЕДИЦИНСКИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ

Момчил Мавров

Медицински университет – Пловдив, Република България, msmavrov@abv.bg

Мария Христовова

Медицински университет – Пловдив, Република България, mariahr11@abv.bg

Резюме: Животът и здравето на човека са най - висшите ценности във всяка правова и демократична държава, поради което във всички правни системи са регламентирани юридически гаранции за тяхната закрила. Най – ефективната от тези гаранции е наказателната юридическа отговорност, която се изразява във въздигането на онези общественноопасни деяния, които застрашават или увреждат живота или здравето на човека, в престъпления. Тези престъпни деяния могат да бъдат извършени от всички наказателноотговорни физически лица, включително от медицинските специалисти при или по повод упражняване на медицинската професия. От jurisprudence на българските съдилища се установява, че най – често наказателната отговорност на лекарите и другите медицински специалисти, се ангажира за два вида престъпления, а именно: причиняване на смърт поради професионална непредпазливост по чл.123 от Наказателния кодекс на Република България и причиняване на телесна повреда поради професионална непредпазливост по чл. 134 от Наказателния кодекс на Република България. Обект на посочените престъпления са обществените отношения, които осигуряват неприкосновеността на човешкия живот и неприкосновеността на човешкото здраве и физическата цялост на личността, т.е. животът и здравето на човека. Българският наказателен закон регламентира и други видове престъпления, които имат отношение към наказателната отговорност на медицинските специалисти, но при тях се засягат други обществени

отношения. Такива са например: престъплението по чл. 126, ал.1 от НК – така наречения „криминален аборт“, злепоставянето по чл. 141, ал.1 от НК, пасивен и активен подкуп по чл. 301, ал.1 и чл.304 от НК, упражняването на професия или занаят без съответната правоспособност по чл. 324, ал.1 от НК и други престъпления.

В настоящия доклад ще бъде представен анализ на основните характеристики на престъпленията причиняване на смърт поради професионална непредпазливост и причиняване на телесна повреда поради професионална непредпазливост, за извършването на които най - често възниква наказателната отговорност на медицинските специалисти. Разгледани са основните, квалифицираните и привилегированите състави на посочените видове престъпления, техните особености и специфики. Целта на доклада е да запознае не само обществеността, а и медицинските специалисти, с елементите на визираните престъпления, което ще допринесе за повишаване на правната им култура и съобразяване на поведението им с наказателно правните норми. В този смисъл, добрата информираност на правните субекти относно действащото наказателно законодателство е важна предпоставка за ограничаване на престъпността във всяка държава.

Ключови думи: наказателна отговорност, медицински специалисти, професионална непредпазливост, смърт, телесна повреда

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Животът и здравето на човека са най - висшите ценности във всяка правова и демократична държава, поради което всички правни системи съдържат юридически гаранции за тяхната закрила. Една от най - ефективните гаранции е въздигането на онези общественноопасни деяния, които застрашават или увреждат живота или здравето на човека, в престъпления. Тези престъпни деяния могат да бъдат извършени от всички наказателноотговорни физически лица, включително от медицинските специалисти при или по повод упражняване на медицинската професия. Прегледът на юриспруденцията на българските съдилища показва, че наказателната отговорност на медицински специалисти във връзка с упражняването от тях професионална дейност, възниква в по - голяма част от съдебните казуси за извършване на два вида престъпления, а именно: причиняване на смърт поради професионална непредпазливост по чл.123 от Наказателния кодекс (НК)¹ и причиняване на телесна повреда поради професионална непредпазливост по чл. 134 от НК. Обект на посочените престъпления са обществените отношения, които осигуряват неприкосновеността на човешкия живот и неприкосновеността на човешкото здраве и физическата цялост на личността, т.е. животът и здравето на човека.

2. НАКАЗАТЕЛНА ОТГОВОРНОСТ НА МЕДИЦИНСКИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ ПРИ ПРИЧИНЯВАНЕ НА СМЪРТ ИЛИ ТЕЛЕСНА ПОВРЕДА ПОРАДИ ПРОФЕСИОНАЛНА НЕПРЕДПАЗЛИВОСТ

Основният състав на престъплението „причиняване на смърт поради професионална непредпазливост“ е регламентиран в чл. 123, ал.1 от НК. Разпоредбата гласи: *„Който причини другиму смърт поради незнание или немарливо изпълнение на занятие или на друга правно регламентирана дейност, представляващи източник на повишена опасност, се наказва с лишаване от свобода от една до шест години.“* Посочената наказателноправна норма е бланкетна норма, т.е. тя препраща към конкретни технически правила и норми от съответния нормативен или поднормативен акт, които конкретизират дължимото поведение на деца в даден случай и съдържанието на признаците от състава.

Субект на престъплението може да бъде наказателноотговорно лице, което има право да упражнява занятие или друга правно регламентирана дейност, представляваща източник на повишена опасност, т.е. изисква се специално качество на деца. Липсата на правоспособност е квалифициращо обстоятелство по чл. 123, ал. 2 от НК. Следва да се има предвид, че съгласно трайната съдебна практика престъпното деяние по чл. 123, ал. 1 от НК може да бъде осъществено *„като от работници, така и от лица с отговорни функции в предприятието или организацията, поради което субекти могат да бъдат както преките изпълнители на правно регламентираното занятие или дейност, така и лицата, които имат нормативни задължения по организирането, ръководенето или контролирането на тази дейност за нейното правилно и безаварийно изпълнение“*².

¹ Обн.-ДВ, бр. 26 от 02.04.1968 г., в сила от 01.05.1968 г., изм., бр. 84 от 08.10.2021 г. с Решение № 12 от 30.09.2021 г. на КС на РБ по к. д. № 10/2021 г.; Ненов, И. (1956). Наказателно право. Особена част, Том 1, С.: Наука и изкуство, с. 367-378, 401

² Решение № 248 от 07.02.2018 г. по н. д. № 938/2017 г. ВКС, I н.о.

От субективна страна, при престъплението по чл. 123, ал. 1 от НК, **формата на вината е само непредпазливост** по смисъла на чл.11 от НК, в двете и основни форми – небрежност и самонадеяност³. Непредпазливостта се изразява в нарушение на конкретни норми и правила за правилно и безопасно упражняване на съответната дейност или занятие, което нарушение се дължи на тяхното незнание или немарливо изпълнение. От обективна страна **изпълнителното деяние** на престъплението се изразява в причиняване на смърт, поради незнание или немарливо изпълнение на занятие или правно регламентирана дейност. Престъплението може да бъде извършено в двете основни форми на деянието – **действие и бездействие**. Предпоставките за приложението на чл. 123 от НК са „*резултатът да е причинен поради незнание или поради немарливо изпълнение на занятие или друга правно регламентирана дейност и последната да представлява източник на повишена опасност, които следва да бъдат дадени кумулативно*“.⁴ Ако в конкретния казус липсва някоя от двете предпоставки деянието не може да се квалифицира като причиняване на смърт поради професионална непредпазливост. Посоченият вид престъпление е резултатно, като престъпният резултат е причиняване смъртта на друго лице.

В юриспруденцията на българските съдилища е прието, че **незнанието** представлява липса на достатъчно познания или практически опит, а при **немарливото изпълнение** на дейността, лицето притежава необходимите знания и опит, но не се е съобразило с тях, съответно с правилата за упражняване на занятието или дейността⁵. Под **“правно регламентирано занятие или дейност”** следва да се разбира такава занятие или дейност „за упражняването на което се изискват специални знания или опитност по силата на нормативен акт, проверени и удостоверени по съответен ред, за упражняването на които лицето има специално разрешение. Едновременно с това, тази дейност следва да представлява източник на повишена опасност, при която отклонението от правилата за нейното упражняване създава опасност за живота и здравето на други лица“⁶. В този смисъл, в практиката си по конкретен казус българският съд освобождава от наказателна отговорност „*акушерка, която не е разпознала и отстранила втората плацента, защото за разпознаването ѝ са необходими специални знания, които може да придобие чрез висше медицинско образование*“.⁷

Под **“действие или занятие, представляващи източник на повишена опасност”** следва да се разбира общественополезна дейност или занятие, които поради своя характер и последици не допускат в никаква степен незнание или немарливо изпълнение, защото те създават опасност за живота и здравето на други лица. Българските съдилища в редица дела изрично заявяват, че упражняването на лекарската професия е източник на повишена опасност, защото представлява само такива дейности, при които и най - малкото им незнание или немарливо изпълнение, създава опасност за живота или за здравето на други лица⁸. Такива дейности се осъществяват и при изпълнение на зъболекарската професия. За съставомерността на деянието по чл. 123, ал. 1 от НК се изисква да е налице **пряка непрекъсната причинна връзка** между нарушението на конкретното нормативно правило и настъпилия противоправен резултат.⁹ В българската наказателноправна доктрина анализираният престъпление, наричано често в обществото „*лекарска грешка*“, се определя като „*онова неправомерно или неправилно действие или бездействие, или съвкупност от такива, на медицинския специалист, което се отразява негативно или би могло да се отрази негативно върху здравето на пациента, като защитено от правото единство на телесната цялост, физиологично състояние и функциониране на съвкупност от тъкани, органи и системи на човешкото тяло във всеки един момент на неговото биологично съществуване, без това отрицателно изменение да е целено или допускано от специалиста*“¹⁰

Законодателят е въвел в НК няколко квалифицирани състави на убийството при професионална непредпазливост. Първият от тях е описан в чл. 123, ал. 2 от НК, която разпоредбата регламентира, че „*Който по непредпазливост причини другиму смърт чрез действия, които спадат към занятие или дейност по предходната алинея, които той няма право да упражнява, се наказва...*“. В случая, квалифициращото

³ Славов, Св. (1996). Лекарски грешки и лекарски деликти. С: Сиби, с.124 - 140; Ранчев, И. (2014). За лекарските грешки, С: Сп. Адвокатски преглед, бр. 7 - 8, с.7

⁴ Постановление № 2 от 27.IX.1979 г., Пленум на ВС, изм. с Постановление № 7 от 6.VII.1987 г.

⁵ Решение № 391 от 27.06.2016 г. по н. д. № 1195/2015 г. ВКС, III н.о.

⁶ Решение № 391 от 27.06.2016 г. по н. д. № 1195/ 2015 г. ВКС, III н.о.

⁷ Зиновиева, Д. (2016). Медицинско право, Второ преработено и допълнено издание, С.: Сиела, с. 215

⁸ Решение № 402 от 29.10.2012 г. по н. д. № 1320/2012 г. ВКС

⁹ Решение № 211 от 27.02.2018 г. по н. д. № 617/2017 г. ВКС, II н.о.

¹⁰ Стойнов, Ал. (2006). Престъпления срещу правата на човека. С.: Сиела, 2006, с. 111

обстоятелство е **неправоспособността на дееца**, т.е. когато той не притежава нормативно установените знания, умения и опит или няма съответно разрешително да упражнява занятие или дейност, макар и да има необходимите знания, умения и опит. Деецът няма да е правоспособен и когато е лишен от право да упражнява съответната дейност или занятие. Вторият квалифициран състав е разписан в чл. 123, ал. 3 от НК, който гласи: *“Ако в случаите по предходните алинеи деецът е бил в пияно състояние или ако е причинена смърт на повече от едно лице, наказанието е лишаване от свобода от три до десет години, а в особено тежки случаи - лишаване от свобода от пет до петнадесет години.”* В първа хипотеза признакът “пияно състояние” ще съществува, когато към момента на извършване на деянието, алкохолната концентрация в кръвта на дееца е била не по-малко от 0.5 промила¹¹. Във втората хипотеза се изисква причиняване на смъртта на две или повече лица. Третата хипотеза визира “особен тежък случай”, чиято легална дефиниция е дадена в чл. 93, т. 8 от НК. Посочената разпоредба определя за особено тежък случай този, при който извършеното престъпление с оглед на настъпилите вредни последици и на други отегчаващи обстоятелства разкрива изключително висока степен на обществена опасност на деянието и дееца. За осъществяване на квалифицирания състав “особено тежък случай” на престъплението е необходима едновременната наличност на висока степен на обществена опасност на деянието и дееца, който е причинил вредните последици. Високата обществена опасност на деянието преди всичко друго се изразява в настъпилите вредни последици. Това е признакът, който отличава този състав от обикновените или други квалифицирани състави.¹²

В чл.123, ал.4 от НК е регламентирана **поощрителна норма, т.нар. привилегирован състав**, ако деецът е предприел мерки да ограничи общественоопасния резултат от деянието. За да се приложи посочената норма е необходимо деецът след извършване на деянието да е предприел всички зависещи от него мерки за спасяването на пострадалия, но и *„да е съществувала обективна възможност оказаната помощ да допринесе за предотвратяването на летален изход“*¹³. Българският съд приема, че в хипотезата, когато пострадалите са повече от един, деецът трябва да е направил всичко зависещо за спасяване живота им, а не само за спасяването на някои от тях, като потърси помощ от други лица и специално лекарска такава за всички, ако сам не може да стори това.¹⁴

Престъплението „причиняването на телесна повреда поради професионална непредпазливост“ е вторият вид престъпление, за което най - често може да се реализира наказателна отговорност на медицинските специалисти при или по повод упражняване на медицинската професия. Основният състав на престъплението е регламентиран в чл. 134, ал.1 от НК, който гласи: *„Който причини другиму тежка или средна телесна повреда поради незнание или поради немарливо изпълнение на занятие или на друга правно регламентирана дейност, представляващи източник на повишена опасност, се наказва...“*. Съгласно т.6 на ПП на ВС № 2 от 1979 г. посочената разпоредба е бланкетна норма, която се позовава на технически правила и норми от съответен нормативен или поднормативен акт, които конкретизират дължимото поведение на виновния и съдържанието на признаците на престъпния състав¹⁵.

Субект на престъплението по чл. 134, ал.1 от НК може да бъде само лице, което притежава съответната удостоверена способност за извършване на занятие или друга правно регламентирана дейност, представляващи източник на повишена опасност – например лице, което упражнява професията „лекар по дентална медицина“. Следва да се отбележи, че българският Върховен съд приема, че субект на престъплението по чл.134 от НК могат да бъдат, както преките изпълнители на правно регламентирана дейност, така и лицата, които са нормативно задължени с организацията, контрола или ръководството на тази дейност¹⁶.

От субективна страна престъплението по чл. 134 от НК може да бъде извършено само при **форма на вината - непредпазливост** (както при небрежност, така и при самонадеяност). От обективна страна приложението на посочената разпоредба е обусловено от **кумулятивното** наличие на **две предпоставки**: престъпният резултат /средна или тежка телесната повреда/ да е причинен поради незнание или поради немарливо изпълнение на занятие или друга правно регламентирана дейност и тази дейност да представлява източник на повишена опасност.

¹¹ Постановление № 1 от 17.01.1983г., Пленум на ВС, ТР № 2 от 29 ноември 2007, ВКС

¹² Решение № 34 от 5.09.1988 г. по н. д. № 544/88 г., ВКС, III н.о.

¹³ Решение № 75 от 21.08.2018 г. по н. д. № 327 / 2018 г., ВКС, III н.о.

¹⁴ Постановление № 6 от 7. X.1969 г., Пленум на ВС

¹⁵ ПП на ВС № 2 от 1979 г.

¹⁶ Пак там

Изпълнителното деяние може да се осъществи под формата на незание или немърливо изпълнение на занятие или на друга правно регламентирана дейност, представляващи източник на повишена опасност. Престъплението е **резултатно, т.е. на реално увреждане**. Престъпният резултат е причиняване на описания в нормата вид телесна повреда. При решаване на въпроса за вида телесна повреда правоприлагащите органи се ръководят от определенията, визирани в НК. Легалното определение за тежка телесна повреда се съдържа в чл. 128, ал.2 от НК, а дефиницията за средна телесна повреда се съдържа в чл. 129, ал.2 от НК. Така например, за тежка телесна повреда се приемат продължително разстройство на съзнанието, постоянна слепота с едното или с двете очи, постоянна глухота, детеродна неспособност, загуба на единия бъбрек и др. състояния. Телесната повреда е средна, ако е причинено трайно отслабване на зрението или слуха, трайно затрудняване на речта, на движението на крайниците, снагата или врата, на функциите на половите органи без причиняване на детеродна неспособност, счупване на челюст или избиване на зъби, без които се затруднява дъвченето или говоренето и др. състояния.

Законодателят е регламентирал и **квалифицирани състави на престъплението**, при които се налага по - тежко наказание на дееца. Първият от тях е описан в чл. 134, ал. 2 НК. Разпоредбата гласи: *„Който по непредпазливост причини другиму тежка или средна телесна повреда чрез действия, които спадат към занятие или дейност по предходната алинея, които той няма право да упражнява се наказва за тежка телесна повреда с лишаване от свобода до пет години, а за средна телесна повреда-с лишаване от свобода до три години.ако деецът не е имал право да упражнява съответната медицинска дейност“*. Вторият квалифициран състав по чл. 134, ал. 3 НК урежда две хипотези: когато деецът е извършил престъпното деяние докато е бил в пияно състояние и когато с престъпното деяние е причинена смъртта на повече от едно лице. В чл. 134, ал.4 от НК законодателят е регламентирал и **привилегирован състав**, който предвижда, че ако деецът след деянието е направил всичко зависещо от него за оказване помощ на пострадалия, това се взема предвид като смекчаващо обстоятелство при определяне на наказанието.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Медицинската професия е високохуманна, но и изключително рискова професия, тъй като при упражняването ѝ обективно могат да бъдат застрашени живота и здравето на човека. Именно поради тази причина, законодателят изисква лекарите и всички останали медицински специалисти да проявяват висок професионализъм, морал и отговорност, при изпълнение на служебните си задължения. Те следва да полагат дължимата грижа и внимание не само за да опазят живота и здравето на пациентите, а и за да предпазят себе си от възможните неблагоприятни последици при причиняване вреди на пациентите, една от които е реализирането на наказателната им отговорност. Основните познания за предпоставките, при които възниква наказателната отговорност, дава възможност на лекарите и медицинските специалисти да се предпазят от извършване на престъпни действия, свързани с упражняване на тяхната професионална дейност, които законодателят е криминализирал в българския наказателен закон.

ЛИТЕРАТУРА

- Зиновиева, Д. (2016). Медицинско право, Второ преработено и допълнено издание, С: Сиела;
Ненов, И. (1956). Наказателно право. Особена част, Том 1, С.: Наука и изкуство, с. 367-378;
Наказателен кодекс на Република България, Обн. ДВ, бр. 26 от 02.04.1968 г., в сила от 01.05.1968 г., изм., бр. 84 от 08.10.2021 г. с Решение № 12 от 30.09.2021 г. на КС на РБ по к. д. № 10 / 2021г.;
Постановление № 2 от 27.IX.1979 г., Пленум на ВС, изм. с Постановление № 7 от 6.VII.1987г.;
Постановление № 6 от 7. X.1969 г., Пленум на ВС;
Постановление № 1 от 17.01.1983г., Пленум на ВС;
Ранчев, И. (2014). За лекарските грешки, С: Сп. „Адвокатски преглед“, бр.7 - 8;
Решение № 248 от 07.02.2018 г. по н. д. № 938/2017 г., ВКС, I н.о.;
Решение № 391 от 27.06.2016 г. по н.д. № 1195/2015 г., ВКС, III н.о.;
Решение № 391 от 27.06.2016 г. по н. д. № 1195/2015 г., ВКС, III н.о.;
Решение № 402 от 29.10.2012 г. по н. д. № 1320/2012 г., ВКС;
Решение № 211 от 27.02.2018 г. по н. д. № 617 / 2017 г., ВКС, III н.о.;
Решение № 34 от 5.09.1988 г. по н. д. № 544/88 г., ВКС, III н.о.;
Решение № 75 от 21.08.2018 г. по н. д. № 327 / 2018 г. ВКС, III н.о.;
Решение № 622/2004 г. ВКС, I н.о.;
Стойнов, Ал. (2006). Престъпления срещу правата на човека. С.: Сиела;
Славов, Св. (1996). Лекарски грешки и лекарски деликти. С: Сиби;
ТР № 2 от 29 ноември 2007, ВКС на РБ.